

STREFA STUDENTA

Karolina Wójcik - NORMY ETYCZNE POLICJI II RP

Abstract:

Speaking of professional ethics officer should have in mind a set of moral principles, covering both generally applicable in a particular era and society, and due to the nature occupation. Analyzing the particular system of moral values observed in everyday work, adopted a more or less formal form takes into account many factors.

Key words: ethics, code of ethics, police, security formations

Abstrakt:

Mówiąc o etyce zawodowej policjanta należy mieć na myśli pewien zbiór zasad moralnych, obejmujący zarówno powszechnie obowiązujące w określonej epoce i społeczeństwie jak i wynikające ze specyfiki wykonywanego zawodu. Analizując określony system wartości moralnych, przestrzegany w codziennej pracy zawodowej, przyjęty w mniej lub bardziej sformalizowanej postaci bierze się pod uwagę wiele czynników.

Słowa kluczowe: etyka, kodeks etyczny, policja, formacje bezpieczeństwa

Mówiąc o etyce zawodowej policjanta należy mieć na myśli pewien zbiór zasad moralnych, obejmujący zarówno powszechnie obowiązujące w określonej epoce i społeczeństwie jak i wynikające ze specyfiki wykonywanego zawodu. Analizując określony system wartości moralnych, przestrzegany w codziennej pracy zawodowej, przyjęty w mniej lub bardziej sformalizowanej postaci bierze się pod uwagę wiele czynników.

Specyfika zawodowa i społeczna służby policyjnej jest uwarunkowana historycznie oraz prawnoustrojowo¹⁴⁷.

W pracy policjanta specyficzne jest przede wszystkim to, że ma on stałe kontakty z ludźmi, a nie z przedmiotami materialnymi, z ludźmi pokrzywdzonymi, ale także z osobami, które łamią zasady współżycia społecznego. Może to budzić negatywne emocje. Ta dysharmonia może stać się zarówno czynnikiem mającym pozytywny wpływ na policjanta, ale też przez kontakty z przestępcą może sprzyjać postawom polegającym na odejściu od elementarnych norm moralnych, zgodnie z powiedzeniem: kto z kim przystaje, takim się staje¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Zob. A. Misiuk, *System wartości moralnych w policji polskiej okresu międzywojennego*, [w:] *Policja. Etyka. Kościół*, (red.) E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002, s. 36.

¹⁴⁸ Zob. J. Czerniakiewicz, *Etyka policji. Próba zestawienia głównych problemów*, [w:] *Wybrane zagadnienia etyki policji*, (red.) J. Czerniakiewicz, Szczytno 1997, s. 11.

Instytucje odrodzonej Rzeczypospolitej postrzegane były nie tylko przez pryzmat sprawności i profesjonalizmu działania ale przede wszystkim w sposób emocjonalny¹⁴⁹. Po odrodzeniu się Polski po 123 latach niewoli konieczne było tworzenie zasad organizacyjnych państwa od podstaw. Skomplikowanym procesem było utworzenie organizacji mającej na celu utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Własne instytucje policyjne mogły budzić w ludziach przykre skojarzenia ze służbami policyjnymi z państw zaborczych oraz powodować negatywne reakcje.

Funkcjonowanie Milicji Ludowej powstałej w 1918 roku określały przepisy z dnia 5 grudnia o organizacji Milicji Ludowej¹⁵⁰. Miała ona działać tymczasowo. Była to formacja o charakterze wojskowym, mającą na celu ochronę i zapewnienie spokoju i bezpieczeństwa ludności miast i wsi oraz walki ze wszelkimi przejawami bezładu społecznego, dla przeprowadzenia zarządzeń Władz Państwowych. W wyniku sytuacji politycznej zmierzano do państwowienia Milicji Ludowej.

W styczniu 1919 roku zmierzając do ujednoczenia służb bezpieczeństwa publicznego utworzono w drodze dekretu o organizacji policji komunalnej z dnia 9 stycznia 1919 roku¹⁵¹ Policję Komunalną, jako organ samorządu przeznaczony do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Formacją bezpieczeństwa, która funkcjonowała najdłużej w II Rzeczypospolitej była Policja Państwowa, utworzona 24 lipca 1919 roku, która występowała w piętnastu województwach i mieście stołecznym Warszawie, a także autonomiczna Policja Województwa

¹⁴⁹ Zob. A. Misiuk, *System..., op. cit.*, s. 37.

¹⁵⁰ Dz. U. z 1918 Nr 19 poz. 53.

¹⁵¹ Dz. U. z 1919 Nr 5, poz. 98.

Śląskiego¹⁵², powołana 17 czerwca 1922 roku rozporządzeniem wojewody śląskiego¹⁵³. Wzorzec postępowania ówczesnego funkcjonariusza stanowiła rota, która brzmiała: „Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu na powierzonym mi stanowisku pożytek Państwa Polskiego oraz dobro publiczne mieć zawsze przed oczyma: Władzy zwierzchniej Państwa Polskiego wierności dochować; wszystkich obywateli kraju w równym mając zachowaniu, przepisów prawa strzec pilnie, obowiązki swoje spełniać gorliwie i sumiennie, rozkazy przełożonych wykonać dokładnie, tajemnicy urzędowej dochować. Tak mi Panie Boże dopomóż”¹⁵⁴.

Katalog cech funkcjonariuszy usystematyzowała instrukcja służbowa z lipca 1920 roku wraz z późniejszymi zmianami¹⁵⁵. Władze policyjne zmierzały do tego by ich funkcjonariusze posiadali odpowiednie wzorce zachowań i kierowali się między innymi takimi cechami jak posłuszeństwo względem przełożonych, zdyscyplinowanie, karność, odpowiedzialność, usłużność i grzeczność. Grzeczność policyjna jednak jak pisał Nadkomisarz Witold Makowski „musi być poważna i stanowcza. Nie może ona zakrawać na uniżoność lub też rzucać cień musu. Twierdząc, że grzeczność w stosunku do przełożonych, lub w stosunku do tych wszystkich, dla których musimy być grzeczni, nie jest wskaźnikiem kultury. Robimy to bo musimy. Bo tak nakazuje dyscyplina.

¹⁵² Zob. R. Litwiński, *Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 9.

¹⁵³ Rozporządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 r. w przedmiocie organizacji Policji Województwa Śląskiego (Dz. U. ŚI. z 1922 r. Nr. I, poz. 4.).

¹⁵⁴ Aneks do art. 30 ustawy z dnia 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej, (Dz. U. 1919 nr 61 poz. 363).

¹⁵⁵ Zob. R. Litwiński, *Korpus..., op. cit.*, s. 160.

Grzecznym trzeba być wszędzie tam, gdzie będzie to wypływało z wewnętrznej potrzeby idącej z dobrego wychowania człowieka”¹⁵⁶. Życie ówczesnego funkcjonariusza policji i jego rodziny było przykładem dla społeczeństwa, dlatego tak ważne było sumienne przestrzeganie przez niego oraz przez członków jego rodziny przepisów obowiązującego prawa. Funkcjonariusz policji musiał wystrzegać się wszystkiego, co narażałoby na szwank dobro policyjnego munduru, chodziło tu o takie zachowania jak prywatne rozmowy z obywatelami, wdawanie się w dyskusje, nadużywanie alkoholu, palenie tytoniu, odwiedzanie podejrzanych miejsc, gdy nie zachodziła taka służbowa konieczność, także kontakty z osobami, które miały złą reputację. Jak wynika z Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej¹⁵⁷, funkcjonariuszom policji nie było także wolno przyjmować takich stanowisk, których zajmowanie mogłoby być sprzeczne ze służbowymi obowiązkami, czy też zaistniałoby podejrzenie stronniczości lub interesowności. Na podejmowanie zajęcia dodatkowego natomiast, które przynosiło korzyści materialne wymagana była zgoda przełożonych, którzy oceniali czy zajęcie to nie będzie kolidowało z wykonywaniem obowiązków przez funkcjonariusza. Ograniczenia te dotyczyły zarówno funkcjonariusza policji jak i jego rodziny.

Wiele zaleceń dotyczących zachowania głęboko ingerowało w prywatne życie funkcjonariuszy policji. Jednak wszystkie formułowane normy opierały się na trosce o właściwy poziom moralny. Normy te zawarte zostały w formie kodeksu etycznego Policji Państwowej, któremu nadano formę przykazań na wzór dekalogu.

¹⁵⁶ W. Makowski, *Uwagi o wychowaniu policjanta*, „Przegląd Policyjny”, 1938, nr 3, s.218.

¹⁵⁷ Dz. U. z 1928, Nr 28, poz. 257.

Próby sformułowania takiego kodeksu etycznego podejmowano wielokrotnie. Za pierwszą należy uznać zbiór zasad zawierający 10 wskazówek utworzony w 1923 roku, w którym zawarto stwierdzenie, że sprawne wykonywanie obowiązków służbowych „wywiedzie naród z niewoli zbrodni i występków”¹⁵⁸. Wszystkie wskazówki zawarte w swoistym dekalogu ulegały z czasem pewnym zmianom.

W 1938 roku ogłoszono kodeks etyczny dla funkcjonariuszy policji zawierający 14 wskazówek istotnych podczas pełnienia służby, który brzmiał:

1. Honor i Ojczyzna – oto hasła, którymi w życiu Twoim masz się kierować.
2. Ojczyzna powierzyła Ci broń i oczekuje, że będziesz jej godny.
3. Ojczyzna przyznała Ci wyjątkowe prawa. Tych praw nie nadużywaj, gdyż nie są one przywilejem, lecz obowiązkiem, który sumiennie wypełniasz w służbie Narodu.
4. Przestępstwo jest nieszczęściem. Zachowaj się wobec niego z powagą i ludzkością.
5. Pomóż temu, kto Twojej pomocy potrzebuje i obchodź się ze wszystkimi tak, jakbyś chciał, by się z Tobą obchodzono.
6. Bądź odważny, sumienny, ostrożny i nie zawieź nigdy zaufania przełożonego. Nadużycie zaufania jest hańbą. Mów prawdę, gdyż kłamstwo jest tchórzostwem.
7. Pamiętaj, że nosisz mundur. Jak Cię widzą, tak Cię piszą. Bądź więc zawsze schludnie i czysto ubrany, i nie zaniedbuj wyglądu zewnętrznego.
8. Żyj skromnie; zachowasz przez to niezależność. Nie przyjmuj żadnych podarunków, gdyż to zobowiązuje. Jako policjant nie możesz mieć zobowiązań. Życie ponad stan jest hańbą i prowadzi

¹⁵⁸ Zob. R. Litwiński, *Korpus..., op. cit.*, s. 162.

do nieszczęścia. Pijaństwo zabierze Ci ludzką godność, staniesz się pośmiewiskiem rodaków i zasłużysz na pogardę dzieci.

9. Pamiętaj, że Cię podsłuchują, więc nie mów publicznie o sprawach służbowych. Zachowaj umiar w mowie.

10. Bądź w życiu i służbie sprawiedliwy.

11. W wystąpieniach przeciw wrogom Ojczyzny bądź bezwzględny; pamiętaj jednak, że dobry żołnierz gardzi okrucieństwem.

12. Rozkazów przełożonych słuchaj bezwzględnie, bądź wzorem dla podwładnych, którzy Cię pilnie obserwują. Jeśli żądasz od innych, by byli dobrymi kolegami, pamiętaj sam o koleżeństwie.

13. Miej pogardę dla pochlebców.

14. Pamiętaj, że jesteś żołnierzem. Nie zaniedbuj ćwiczyć się w żołnierskiej sprawności i ucz się ciągle, pamiętając o tym, że obywatele widzą w Tobie człowieka, który musi widzieć wszystko¹⁵⁹.

Istnienie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz karnej dla funkcjonariuszy policji oznaczało, że byli oni poddani zarówno władzy swoich przełożonych, jak i sądownictwu dla osób cywilnych. Kwestie te rozwinęto później przepisami regulującymi wyciąganie konsekwencji również z wykroczeń, które nie zostały ujęte w kodeksie karnym. Chodziło o czyny, które stały w sprzeczności ze służbowymi obowiązkami, szczególnie: niewykonywanie rozkazów, niedbalstwo, okłamanie przełożonego, samowolne opuszczenie posterunku, spóźnienie na służbę, przybycie na służbę w stanie nietrzeźwym, wywoływanie bójek, nieoddawanie honorów, pożyczanie pieniędzy, przyjmowanie prezentów od podwładnych, używanie podwładnych do celów osobistych¹⁶⁰.

¹⁵⁹http://www.przewodnik-katolicki.pl/nr/wloclawek/zawod_i_sluzba.html Zbiór zasad dla funkcjonariuszy, Zawód i służba

¹⁶⁰Zob. R. Litwiński, *Korpus...*, *op. cit.*, s. 169.

Rozbudowanie kar dyscyplinarnych nastąpiło w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej¹⁶¹, w którym wyszczególnione zostały również sankcje karne dla oficerów: upomnienie, nagana, areszt domowy lub na odwachu (do czternastu dni), zwolnienie oraz wydalenie ze służby.

Trzeba brać pod uwagę to, że każda kara musi być odpowiednia i współmierna do przewinienia. Kary dyscyplinarne stosowane wobec funkcjonariuszy policji musiały być zgodne z obowiązującymi normami etycznymi oraz z przepisami prawa. Jak określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 kwietnia 1938 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowaniu dyscyplinarnym w Policji Państwowej¹⁶² przełożeni uprawnieni do nakładania kar dyscyplinarnych mieli obowiązek dbania o zgodne z prawem, sprawiedliwe i celowe stosowanie tych kar i jedynie, gdy wyczerpane zostały wszystkie inne środki, którymi dysponowali. Konieczne było również branie pod uwagę rodzaju oraz wagi naruszonych obowiązków, jak i dotychczasowego zachowania się funkcjonariusza, który dopuścił się tych naruszeń.

Niestety bardzo często kandydaci wstępujący do tworzącej się organizacji policyjnej nie mieli dobrego przygotowania, zarówno pod względem zawodowym jak i moralnym. Wielość przewinień pociągała za sobą konieczność stosowania kar dyscyplinarnych. W pierwszych latach duża liczba funkcjonariuszy została wydalona ze służby. W samym województwie śląskim w roku 1924 zwolnionych zostało 549 funkcjonariuszy, z czego 187 wydalono, a 67 zwolniono dyscyplinarnie, natomiast najczęstszą kategorią przekroczeń było pijaństwo oraz samowolne opuszczanie służby¹⁶³. W kolejnych latach na wszystkich terenach najwięcej spraw

¹⁶¹ Dz.U. 1928 Nr 28 poz. 257.

¹⁶² Dz.U. 1938 Nr 42 poz. 353.

¹⁶³ Zob. *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*, Warszawa, 1925, nr. 13, s. 19.

dotyczyło niedbalstwa służbowego, niewłaściwego zachowania na służbie i poza nią, niesubordynacji pobić i wymuszania zeznań, bezczynności władzy i łapownictwa. Stan ten po 1925 ulegał jednak stopniowej poprawie czego, jak pisze R. Litwiński: „za najbardziej wiarygodną przyczynę uznać należy wzrost jakości korpusu oficerskiego, będący efektem odpowiedzialnej i konsekwentnej polityki władz policyjnych, zmierzających do wytypowania wykroczeń służbowych”¹⁶⁴.

Poważnym problemem występującym wśród funkcjonariuszy policji było nadużywanie alkoholu. Wynikało to zarówno z osobistych skłonności poszczególnych osób, ale także było sposobem odreagowania stresowych sytuacji, na jakie codziennie narażeni byli funkcjonariusze policji. Skutkiem tego zdarzały się wśród funkcjonariuszy niepożądane incydenty, takie jak bójki, niesubordynacja, nadużywanie władzy, a nawet zabójstwa. W działaniach Policji Państwowej obowiązywała również zasada apolityczności, która powinna odzwierciedlać się zarówno w jego służbowych wystąpieniach jak i w jego zachowaniu poza służbą¹⁶⁵. Policja, jako organizacja bezpieczeństwa i porządku publicznego dysponowała określonym zakresem środków przymusu, które ze względu na specyfikę zawodu były niezbędne w walce z bezprawiem. Jednym ze środków przymusu stosowanym przez policję było użycie siły fizycznej. Funkcjonariusz policji w żadnym wypadku nie powinien dopuszczać się nadużywania siły w stosunku do obywateli. Ówczesny minister spraw wewnętrznych Sławoj F. Składkowski zwracając się do posłów w 1929 roku w jednym z przemówień mówił: „Panowie rozdmuchujecie najdrobniejsze nietakty policjantów, jak gdyby ciężka służba policjantów była zajęciem nauczyciela tańca. Można policji różne rzeczy zarzucić, ale

¹⁶⁴ R. Litwiński, *Korpus...*, *op. cit.*, s. 188.

¹⁶⁵ A. Misiuk, *Historia Policji w Polsce, od X wieku do współczesności*, WAiP, Warszawa 2008, s. 130.

nigdy tego, że policja bije. Strzela, szarżuje, ale nie bije¹⁶⁶”. Jednak słowa te nie do końca pokrywały się z rzeczywistością, problem używania przemocy wobec obywateli istniał mimo podjętej przez władze walki z tym zjawiskiem. Pewien zakres władzy oraz posiadanie broni dawały przesadne poczucie pewności siebie co prowadziło do tego, że skłonni do nadużywania swoich uprawnień funkcjonariusze przekraczali granice stosowania siły fizycznej podczas różnych interwencji czy też akcji.

Przemoc pojawiała się też podczas prowadzenia dochodzeń, w celu wymuszania zeznań poprzez bicie i znęcanie się nad aresztowanymi. Działanie to było sposobem na skrócenie przesłuchania, zdobycie dowodu przestępstwa i ujawnienie sprawcy. Sposób ten był jednak wysoce niehumanitarny i nie miał nic wspólnego z zasadami etosu policjanta. Problem bicia obywateli był zwalczany przez przełożonych a każdy udowodniony przypadek nadużywania siły był surowo karany, co było przejawem dbałości korpusu oficerskiego o godność policyjnego munduru.

Kolejne problemy, o jakich należy wspomnieć stanowiło łapownictwo, różnego rodzaju wyłudzenia, a także lekkomyślne zaciąganie długów, którego dopuszczali się funkcjonariusze.

Dla właściwego funkcjonowania policji ważne było nie tylko wprowadzenie odpowiedniej dyscypliny, ale również systemu nagród, co było ważnym czynnikiem motywacyjnym w pracy policji. Specyfika tego zawodu dawała nawet możliwość wykazywania się godnymi naśladowania, bohaterskimi czynami. Formą nagrody, jak określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 16 marca 1929 r. w sprawie awansowania oficerów i szeregowych Policji Państwowej¹⁶⁷ mógł być awans. Do

¹⁶⁶ Przemówienie Ministra Spraw Wewnętrznych Sławoja Felicjana Składkowskiego, wygłoszone na posiedzeniu sejmu dnia 4 lutego 1929 r. *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*, 1929, nr.3, s. 18.

¹⁶⁷ Dz. U. MSW z 1929 r. Nr. 3, poz. 79.

wyższych stopni nominowano posiadających odpowiednie wykształcenie policjantów, którzy przez swoje poświęcenie, dotychczasową pracę oraz zdolności zasłużyli sobie na przyśpieszenie zawodowej kariery.

Wyrazem uznania dla funkcjonariuszy wyróżniających się nadzwyczajną postawą było przyznawanie nagród finansowych oraz pochwały udzielane przez przełożonych i ogłaszanych w rozkazach komendanta wojewódzkiego lub głównego. Powody do udzielania pochwał czy przyznawania nagród były różne, wiele z nich przyznano w czasie wojny polsko-bolszewickiej, gdzie funkcjonariusze nierzadko narażali swoje życie. Innymi powodami przyznawania nagród były np. zwalczanie przypadków przemytu, potajemnego gorzelnictwa, wykrywanie sprawców kradzieży, zabójstw, zamachów, przestępstw skarbowych i wiele innych. Istotną rolę wśród policyjnych nagród odgrywały odznaczenia. Przyznanie orderu lub odznaczenia państwowego było honorowym wyróżnieniem. Odznaczeniami takimi były brązowe, srebrne i złote Krzyże Zasługi, którymi nagradzano za dokonania nadzwyczajne, które wychodziły poza zakres zwykłych, służbowych obowiązków funkcjonariusza. Krzyż zasługi za dzielność ustanowiony został Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. o ustanowieniu Krzyża Zasługi za Dzielność¹⁶⁸. Przyznawany był on za czyny wymagające wyjątkowej odwagi, spełniane w szczególnie ciężkich warunkach, z narażeniem zdrowia i życia w obronie prawa, nietykalności granic państwowych oraz zdrowia i życia obywateli.

W 1929 roku Policja Państwowa dostała się pod władzę NKWD¹⁶⁹, a jej funkcjonariuszami szczególnie interesowały się

¹⁶⁸ Dz. U. 1928 Nr 30 poz. 279.

¹⁶⁹ Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSSR centralny organ państwowy wchodzący w skład Rady Komisarzy Ludowych – rządu ZSRR, istniejący pod tą nazwą od 1917 do 1946 roku.

organy bezpieczeństwa. Dlatego też wielu z nich trafiło do obozu w Ostaszowie. Dla Policji Państwowej czas okupacji hitlerowskiej i bolszewickiej był tragicznym okresem próby.

Formalnie Policję Państwową rozwiązano dekretem PKWN¹⁷⁰ z dnia 15 sierpnia 1944 roku o ustaniu Milicji Obywatelskiej¹⁷¹.

¹⁷⁰ Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego- Powołany w Moskwie, tymczasowy organ władzy wykonawczej w RP, funkcjonujący od 21 lipca do 31 grudnia 1944 roku, na obszarze wyzwalanym spod niemieckiej okupacji.

¹⁷¹ Dz. U. z 1944 Nr 2, poz. 6.

Bibliografia

1. Bogucka I., Pietrzykowski T., *Etyka w administracji publicznej*, LexisNexis, Warszawa 2010;
2. Chyrowicz B., *O sytuacjach bez wyjścia w etyce*, Znak, Kraków 2008;
3. Collinson D., *Pięćdziesięciu wielkich filozofów*, (przeł.) Małgorzata Wyrzykowska, Wydawnictwo ZYSK i S- KA, Poznań 1997;
4. Czerniakiewicz J., *Etyka policji. Próba zestawienia głównych problemów*, [w:] *Wybrane zagadnienia etyki policji*, (red.) Czerniakiewicz J., Szczytno 1997;
5. Grzybowska M., *Administrowanie lokalne jako jeden z kluczowych czynników przeciwdziałania zagrożeniom dla porządku i bezpieczeństwa publicznego RP*, [w:] *Zeszyt Naukowy nr 6*, [red:] M. Grzybowska, J. Piwowarski, WSBPiI „Apeiron”, Kraków 2011;
6. Hartman J., Woleński J., *Wiedza o etyce*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa- Bielsko Biała, 2009;
7. Litwiński R., *Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007;
8. Mariański J., *Wprowadzenie do socjologii moralności*, LexisNexis, Lublin 1989;
9. Misiuk A., *System wartości moralnych w policji polskiej okresu międzywojennego*, [w:] *Policja. Etyka. Kościół*, (red.) Wiszowaty E., Kędzierska G., Pływaczewski W., Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002;
10. Misiuk A., *Historia Policji w Polsce, od X wieku do współczesności*, WAiP, Warszawa, 2008;

11. Piwowarski J., *Etyka funkcjonariusza policji. Źródła, motywacje, realizacja*, WSBPiI Apeiron, Kraków 2012;
12. Piwowarski J., *Etyka w administracji i jej źródła*, WSBPiI Apeiron, Kraków 2011;
13. Tatarkiewicz W., *Historia filozofii. Filozofia starożytna i średniowieczna*, t. 1, PWN, Warszawa 1970;
14. Vardy P., Grosch P., *Etyka*, Zys i s-ka, Poznań 1995;
15. Wiszowaty E., *Etyka w Policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Łośgraf, Warszawa 2011;
16. Wiszowaty E., Kędzierska G., Pływaczewski W. (red.), *Policja. Etyka. Kościół*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002;

Czasopisma

1. „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”, Warszawa, 1925, nr. 13;
2. Majer P., *Sen o Policji*, „Gazeta Policyjna” 2003 nr 38;
3. Makowski W., *Uwagi o wychowaniu policjanta*, „Przegląd Policyjny”, 1938, nr 3;
4. Paciorkowski J., *Policyjny etos*, "Policja 997", 2009 r, nr 9;

Źródła elektroniczne

1. Zbiór zasad dla funkcjonariuszy, Zawód i służba
http://www.przewodnik-katolicki.pl/nr/wloclawek/zawod_i_sluzba.html.

Akty prawne

2. Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. o ustanowieniu Krzyża Zasługi za Dzielność (Dz. U. 1928 Nr 30 poz. 279.);
3. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 16 marca 1929 r. w sprawie awansowania oficerów i szeregowych Policji Państwowej (Dz. U. MSW z 1929 r. Nr. 3, poz. 79.);
4. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 kwietnia 1938 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowaniu dyscyplinarnym w Policji Państwowej (Dz.U. 1938 Nr 42 poz. 353.);

Inne dokumenty

1. Przemówienie Ministra Spraw Wewnętrznych Sławoja Felicjana Składkowskiego, wygłoszone na posiedzeniu sejmu dnia 4 lutego 1929 r. „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”, 1929, nr.3;